

קיצור הלכות הנזקקות מאוד בימים אלו, לענין מי שאירעו אבל רחמ"ל, לידע פרטי הלכות מה מותר ומה אסור, כמה ימים צריך לשבת, וכן לגבי יום השלושים, אימתי חל ועוד.

רגל מבטל שבעה

- נהג אבילות קודם הרגל אפילו זמן מועט, מבטל הרגל את שבעת ימי האבלות.¹
- אין צורך בהנהגה מיוחדת של אבלות קודם הרגל, אלא מספיק אפילו בהנהגה קלה כגון שחלץ מנעלו.
- לא רק הנהגה של מעשה בפועל בלבד נחשבת כחליצת מנעל או עטיפת הראש, אלא אף הימנעות מעשות דבר מה לשם אבילות, כגון שימנע עצמו מלימוד תורה לזמן מועט מחמת האבילות, ועל כן אם שמע שמועה קרובה ביום שבת שהוא ערב הרגל, שאין נוהג אבילות שבצנעא, ומנע עצמו מלימוד תורה או מרחיצה או משאר דבר שבצנעא, כאשר הגיע הרגל במוצאי שבת התבטלה ממנו גזירת שבעה.²
- לא נהג אבלות קודם כניסת החג אפילו בשוגג כגון שלא ידע שצריך לנהוג אבילות, ואין צריך לומר כשהיה במזיד, או שהיה סמוך ממש לחשיכה³, אין הרגל מבטל אבלות שבעה, וצריך לנהוג אבלות ממוצאי החג, אולם אם היה אנוס כגון חולה או יולדת, מבטל הרגל את השבעה, וזאת בתנאי שהיתה ידיעה בדבר.⁴
- כיוון שבוא הרגל מבטל, הצורך שיגיע הרגל עצמו ויבטלנו, ועל כן נוהג אבילות עד שחשיכה עת בוא הרגל, ורק אז מתבטלת גזירת שבעה⁵, במה דברים אמורים ברחיצה וסיכה שיכול לעשותן משחשיכה אולם כביסת כסותו של החג שאינו יכול, הותר לו לכבסה קודם חשכה אולם לא ילבשנה אלא רק לאחר שחשכה, וראוי לכבס רק לאחר חצות, שיהיה ניכר שעושה זאת לכבוד הרגל.⁶

¹ מועד קטן דף י"ט. ואינה מועלת חליצת המנעל קודם הקבורה כאשר נעשית ממש בכניסת הרגל, אלא רק אם היתה שהות מועטת קודם החג. בית מועד פרק מ"ב עמוד רס"ג ד"ה ואם חלץ.

² שלחן ערוך המקוצר סימן קצ"ו סעיף א', וכן דקדק בספר 'בית מועד' עמוד רס"ג מדברי ערוך השלחן. ודע שהצרכת הנהגת אבלות קודם בוא החג, אינה ברורה כדבעי, שלא נאמרה הצרכה זו אלא בשמועה רחוקה מטעם ברור ומשם נלמד לענייננו, ועל כן יש דקדקו בדעת רבינו הרמב"ם שסגי בקבורה קודם החג לבד, ואכמ"ל. יעויין שלחן ערוך המקוצר סימן קצ"ו עיניי אות ג', ובספר בית מועד חלק ב' פרק מ"ב הערה ב'.

³ היינו כשבא לשאול בבין השמשות או בזמן תוספת יום טוב או שחשב שאסור להתאבל – כף החיים סימן תקמ"ח אות ל"ד.

⁴ שלחן ערוך סימן קצ"ט סעיף א'.

⁵ כן היא דעת הרמב"ם פרק י' הלכה ו', וכ"ה דעת מרן בשלחן ערוך חלק יורה דעה סימן קצ"ט סעיף ה', וכן דעת מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק חלק ג' סימן ר"ג, [ודלא כמו שהבין בדבריו מהרח"פ קורח בספר 'בית מועד' עמוד רס"ו, שמהרי"ץ מיקל בדבר שמוותר לו לרחוץ כבר סמוך לחשיכה, שלא דיבר בזאת אלא ביום השביעי, וכדבסמוך, יעויין שם].

⁶ שלחן ערוך חלק יורה דעה סימן קצ"ט סעיף ה', ואו"ח סימן תקמ"ח סעיף י'. ויעויין בבית יוסף או"ח סימן תקמ"ח שכתב שאף הרמב"ם פרק י' הלכה ו' יודה בזאת, ואכן כך נראה באשר נקב הרמב"ם רק מספר דברים הנאסרים עד חשיכה, רחיצה וסיכה וכן מלאכה, משמע שאר הדברים הותרו, ויש לדחות, בפרט לגירסת כתבי יד דידן שגרסו 'לעשות דברי היינו שהכל נאסר עד שתחשך, והסברא בזה 'פגיעת הרגל בשבעה' משמע רק בהגיע ממש הרגל ולא קודם לכן, וכן כתב הרדב"ז בשו"ת ח"ב סימן תתל"ה לדחות את לימוד הבית יוסף בדעת הרמב"ם.

- האמור בהלכה הקודמת שהאיסור עד חשיכה תלוי באפשרות עשייתו מבערב, וזה החילוק בין כביסה לרחיצה, אם כן יש לומר שכאשר חל יום הכיפורים ומבטל שבעה יהיה מותר לרחוץ שעה או שעתיים קודם חשכת היום.⁷
- שאר דיני אבלות, כשיבת קרקע וחליצת מנעל, נוהג עד סמוך ללילה, מעט קודם שהולכים הציבור לבית הכנסת, שאז פוסק מאבלותו כמו בערב שבת.⁸
- אין חילוק בין הרגלים, שלא כמי שהתיר בערב הרגל של ערב פסח כבר מחצות היום.

ביטול גזירת שלושים

- כשם שרגל מבטל שבעה כן מבטל גזירת שלושים⁹, ועל כן כאשר שלמו שבעת ימי אבלות בערב הרגל, מותר כבר מהבוקר בכל הדברים האסורים כל שלושים, שמקצת היום ככולו, כולל תספורת¹⁰. ועל כן אם קבר מתו בשלשה בתשרי שהוא צום גדליה, והתחיל לנהוג אבילות מאותו היום ואילך, מותר לו להסתפר בערב יום הכפורים¹¹.
- במה דברים אמורים על שאר נפטרים אולם על אביו ואמו צריך להמתין עד שיגדל פרע או עד שיגער בו חבריו, שאין הרגל מבטל גערתם.
- הצורך שיעברו עליו שלושים בפועל כדי להתיר על ידי גערה, ולכן אף אם ביטל רגל שני את השלושים כגון שנקבר לפני יום הכיפורים וביטל את השבעה והגיע חג הסוכות וביטל את השלושים, אינו יכול להסתפר בחול המועד, כיוון שלא עברו שלושים יום בפועל להתיר על ידי גערה¹².
- כל אימת שחל שלושים, מועילה בו גערת חברים, להתיר לו תספורת¹³.
- אם חל שלושים בערב הרגל או קודם לכן, מועילה גערת חברים בערב הרגל, ומותר לו להסתפר מיד לאחריה¹⁴.
- חל יום שלושים ב'תוך הרגל' וגערו בו חבריו, מותר לו להסתפר בחול המועד¹⁵.

⁷ ולאור האמור בהלכה הקודמת הרמב"ם אוסר לרחוץ אף שלא יהיה לו היתר רחיצה ביום הכיפורים.

⁸ שלחן ערוך המוקצר סימן קצ"ו סוף הלכה ג'.

⁹ שלחן ערוך סימן שצ"ט סעיף ג' ואו"ח סימן תקמ"ח סעיף ח'.

¹⁰ ואפילו מהבוקר כמו שכתבנו, וכן הורה מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק חלק ג' סימן ר"נ וכן דעת שתילי זיתים סימן תקמ"ח סק"י דלא כדעת הרדב"ז בביאורו לרמב"ם פרק י' הלכה ה', שרק סמוך לשקיעה הותר הדבר.

¹¹ שלחן ערוך סימן שצ"ט סעיף ט', והטעם כאמור כיוון שישבו שבעה קודם יוהכ"פ. ויש לידע זאת כיוון ששכיח הדבר בהיות שבימי ראש השנה אין קוברין את המת, ונמצא שרבים הנקברים למחרת בצום גדליה.

¹² שערי תשובה סימן תקמ"ח סק"א בשם שו"ת שמש צדקה.

¹³ שתילי זיתים סימן תקמ"ח סק"א.

¹⁴ פעולת צדיק חלק שני סימן קמ"א.

¹⁵ ואמנם יש חולקים לאמור שהיתר תספורת בחול המועד הינה רק במקום שהיה רשאי להסתפר רק שהיה אנוס מלהסתפר כגון כשחל יום השלושים בשבת, מה שאין כן כאן, ועכ"פ מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק חלק ג' סימן רי"ז לאחר שהביא שיטה זו, הורה להקל כדעת הלק"ט חלק א' סימן פרי"ח, שגערת החברים ברגל דומה למי שהתירו את נידויו ברגל, ושכן הסכימו עמו חבריו ונעשה מעשה. וכ"ה דעת ברכי יוסף סימן תקמ"ח אות ז'. וכן פסק בכה"ח סימן תקל"א סק"ג.

- חל יום שביעי של האבלות ביום שבת שהוא ערב הרגל, אינו יכול להסתפר בערב שבת כיוון שעדיין לא נשלם מנין שבעה, וכמובן לא יכול להסתפר בשבת מחמת קדושתה, וכיוון שכך הרי הוא אנוס, והותר לו להסתפר בחול המועד, כיוון שבא רגל וביטל את השבעה.
- חל יום השביעי בערב שבת שהיא ערב הרגל, היינו שהרגל הוא ביום ראשון, יכול להסתפר בערב שבת, אולם אם לא הסתפר, אסור לו להסתפר בחול המועד, כיוון שלא היה אנוס, שהרי היה יכול להסתפר בערב שבת ולא הסתפר, אלא יעשה זאת רק לאחר החג.
- ושני אופנים אלו הינם גם ביום השלושים, א. כאשר חל יום השלושים ביום השבת שהוא ערב הרגל, מותר לו להסתפר בחול המועד [והיינו באבילות רגילה שלא על אביו או אמו כפי האמור למעלה]. ב. כאשר חל יום השלושים בערב שבת זו, ולא הסתפר, אינו אנוס ויסתפר במוצאי החג.
- מת לו מת בערב שבת, ושבת זו היא ערב הרגל, אינו רוחץ בערב שבת זה בחמין כלל, שאם כאשר פגע הרגל בשבעה, אין היתר קודם חשיכה כל שכן כאשר רחק הוא מן הרגל שלא יהיה היתר¹⁶.
- חל יום שלושים בערב הרגל וגערו בו חבריו, כיוון שגערה מועילה ביום השלושים יכול להסתפר בערב הרגל.
- ביטול גזירת שלושים הינה רק כלפי החיים ולא כלפי הנפטרים, שמונין מיום הקבורה שבעה ושלושים, בניית מצבה על פי הקבלה ביום השביעי, לענין קדיש, ועליה לקבר וכו' בשלושים¹⁷.

*

כיצד מונים את הימים

- מניית הימים הינה כך – נהג אבילותו זמן מועט קודם הרגל, הרי זמן זה נחשב שבעה ימים, והרגל עצמו נחשב עוד שבעה ימים, כך שנותר לו למנות לאחר הרגל רק ששה עשר יום.
- ועל כן אם נהג שעה אחת קודם בוא חג הפסח, הרי נחשבת שעה זו לשבעה ימי אבלות, וימי החג לשבעה, ונותרו לו ששה עשר יום לאחר החג להשלים לשלושים.
- שמיני עצרת נחשב רגל בפני עצמו ועולה לו בשל כך לשבעה ימים, אולם כל זאת רק אם נהג אבילות קודם חג הסוכות, ואז נותר לו למנות לאחר שמיני עצרת עוד תשעה ימים, שבעה - קודם החג, שבעה - החג, ושבעה - שמיני עצרת¹⁸. אולם אם נקבר תוך חול המועד סוכות אין שמיני עצרת נחשב לשבעה ימים, ומונה מזמן הקבורה שלשים יום¹⁹.
- נהג אבילות אפילו מועטת קודם חג השבועות, נחשב חג זה כשבעה ימים, ונמצא בידו ארבעה עשר יום, ונותרו לפניו ששה עשר יום להשלים לשלושים.

¹⁶ להוציא מדעת שתילי זיתים סימן תקמ"ח סקכ"ג, שהורה להתיר בזה כדעת תרומת הדשן סימן רפ"ז, וכבר הקשה בזה בצדק בספר 'בית מועד' עמוד ערב, שכל זה לדעת המתירין לרחוץ בערב הרגל סמוך לחשיכה, אולם לדעת הרמב"ם ושלחן ערוך שאינם מתירים כשפגע הרגל אלא רק לאחר שנכנס הרגל, לשיטתם אין שייך להקל בזאת, ואף שסתם הרב להיתר כדעת שתילי זיתים משום מה, אנכי הקטון סתמתי לאיסור כפי מה שצריך להיות למעשה. ולגבי יום הכיפורים הדין כפי שכתבנו למעלה שיהיה מותר.

¹⁷ ש"ך סימן שע"ו סק"ח, כה"ח סימן תקמ"ח אות ל"ב בשם שו"ת נחלת שבעה.

¹⁸ גמרא מסכת מועד קטן דף כ"ד עמוד ב', רמב"ם פרק י' הלכה ד' שלחן ערוך סימן שצ"ט סעיף ז – י"א.

¹⁹ כדעת טורי זהב חלק יורה דעה סק"ד דלא כמהרש"ל שהחשיב את שמיני עצרת כשבעה אף באופן זה, וכדעת טורי זהב הסכימו פוסקים רבים. וטעמא דמסתבר לדין יש לומר שהכלל שהחשבת רגל הוא כשבעה ימים הוא רק משום שנהג אבילות קודם לכן, וכאן שלא נהג לדעת הרמב"ם בחול המועד אפילו אבילות בצנעא, לא נחשב שמיני עצרת כשבעה ימים. ואף לדעת הרמב"ן שהורה מרן כמותו שנוהג אבילות בצנעא ברגל, אמר טורי זהב את דבריו.

- נהג אבילות אפילו מועטת קודם ראש השנה, בטלה ממנו גזירת שבעה וכשיגיע ערב יום הכפורים בטלה ממנו גזירת שלשים, ומקצת היום ככולו, ויכול להסתפר בערב יום הכפורים בבוקר.
- וכן נהג אבילות קודם יום הכיפורים והגיע ערב חג הסוכות, בטל ממנו גזירת שלשים, ויכול להסתפר בערב הרגל בבוקר. אולם כל זאת על שאר מתים שאם על אביו ואמו אינו יכול להסתפר רק כשעברו שלשים יום בפועל וגערת חבריו.
- הקובר את מתו בחול המועד – מונה שלשים מיום הקבורה²⁰.

קיצור אמרים, ויש עוד להוסיף על זאת ועוד חזון למועד
הצב"י אורן בכא"מ שמעון צדוק יצ"ו
הערות והארות במייל ooranshel@gmail.com

²⁰ רמב"ם פרק י' הלכה ח', שלחן ערוך חלק אורח חיים סימן תקמ"ח סעיף א', וחלק יורה דעה סימן שצ"ט סעיף ב'.